

TVORBA NOVÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO RODINNÉHO PRÁVA V OBDOBÍ TZV. PRÁVNICKEJ DVOJROČNICE 1948 - 1950

IVANA ŠOŠKOVÁ

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na podmienky prípravy a prijatia Zákona č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve ako prvého výsledku tzv. právnickej dvojročnice v ČSR. Vzorom a príkladom pre organizáciu a postupy pri legislatívnych prácach boli skúsenosti Sovietskeho zväzu, zo sovietskej právnej vedy boli preberané i základné zásady tvorby nového práva. Autorka okrem ozrejmienia legislatívnych postupov pri tvorbe nového rodinnoprávneho kódexu prináša na podklade archívnych výskumov i pohľad do zákulisia kreovania a precizovania konkrétnych noriem súvisiacich so zavedením obligatórneho občianskeho sobáša.

Kľúčové slová

Rodinné právo; Ľudová demokracia; ČSR; Ústava 9. mája 1948; Právnická dvojročnica; Legislatívne práce; Kodifikácia práva; Unifikácia práva; Zákon č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve; Manželstvo; Uzavretie manželstva; Sobáš občiansky; Sobáš cirkevný.

Abstract

The article is aimed at the circumstances of the preparation and adoption of the Act No. 265/1949 Coll. on family law as the first result of so called legal "two-year" period 1948-1950 in the Czechoslovak Republic. As a standard sample for organization and progress of legal work were used the Soviet Union experiences; the basic principles for creation of the new law were taken from the Soviet legal science as well. Author in addition to explaining the legislative procedures by creating the new code of family law brings also archively founded "back-view" over forming and adjusting some concrete rules associated with obligatory civil marriage.

Key words

Family law; People`s democracy; Czechoslovak republic; The Constitution of 9th May 1948; Legal "two-year" period of 1948-1950; Legislative works; Codification of law; Unification of law; Act No 265/1949 Coll. on family law; Matrimony; The act of marriage.

1. PODMIENKY PRÍPRAVY A PRIJATIA ZÁKONA O RODINOM PRÁVE Č. 265/1949 SB.

Príprava nového rodinného práva bola súčasťou markantných zmien právneho poriadku, naštartovaných tzv. právnickou dvojročnicou, vyhlásenou v roku 1948. Bol to jasný dôsledok prevratných zmien, ku

ktorým došlo v hospodárskom aj politickom zriadení československého štátu najmä po „februárovej revolúcii“. Ľudová demokracia mala predstavovať vývojové obdobie postupnej cesty k socializmu. Ústava z 9.mája 1948 určila hlavné zásady nového spoločenského štátneho poriadku a sformulovala hospodárske a politické základy štátneho zriadenia i zásady demokratických reforiem vo všetkých odboroch štátneho, politického i kultúrneho života. Tým sa prirodzene zmenil i pomer ľudovodemokratického štátu k rodine a jej miestu v spoločenskom poriadku, ktorý sa mal nanovo „prebudovať“, zmeny nastali i v samotných osobných vzťahoch ľudí.

Stále platné manželské či rodinné právo pochádzalo ešte z obdobia, ktoré bolo teraz kritizované pre uprednostňovanie súkromnovlastníckych vzťahov, triednu nerovnosť i nerovnosť pohlaví. Toto právo akoby fixovalo rodinné vzťahy, v ktorých sa odrážali vplyvy už prežitých či prekonaných predstáv a rodinnoprávnych inštitútov. Boli to normy, ktoré už novodobým pomerom nevyhovovali. Domnievam sa, že ani práce na reforme rodinného resp. občianskeho práva za prvej republiky, pokiaľ by nejakú novelizáciu priniesli (a ako vieme, nepriniesli), by už v danej situácii nemali svoj efekt. Všeobecne sa uznávala potreba nahradiť tieto prežité zákony novými kódexami, ktoré by zodpovedali prenikavým zmenám v hospodárskom i politickom zriadení ľudovo demokratického štátu.¹ V duchu marxistickej právovedy, ktorá sa stala ideologickým základom budovania nového štátu a práva, štát smerujúci k „prekonaniu antagonistických tried a odstráneniu vykorisťovania človeka človekom“ nemohol opomenúť oblasť pomerov týkajúcich sa manželstva a rodiny.² „Je nasnadě, že bez očistění rodinných vztahů od všech těchto nepříznivých vlivů, bez uzákonění zásad, na nichž lze budovat nový řád pro mnoho milionů lidí, nebylo by možno jíti k socialismu.“³

Základné zásady týkajúce sa i práva rodinného priniesla Ústava 9. mája. V § 1 bola zakotvená rovnosť občanov pred zákonom (ods. 1) a rovnaké postavenie mužov a žien v rodine i v spoločnosti (ods. 2). § 10 zabezpečoval manželstvu, rodine a materstvu osobitnú ochranu štátom (ods. 1), v § 11 ods.1 bola deťom zaručená zvláštna starostlivosť a ochrana zo strany štátu, v zmysle ods.2 pôvod dieťaťa nesmel byť jeho právam na újmu. Po zabezpečení najvyššej ústavnej ochrany manželstva a rodiny bolo možné následne prikrčiť k prácam na novej ucelenej rodinnoprávnej úprave. V zmysle uznesenia vlády zo dňa 7.júla 1948 mal minister spravodlivosti A. Čepička podľa možnosti do 1. septembra 1950 predložiť osnovy zákonov, ktorými malo byť materiálne i formálne právo z odboru pôsobnosti

¹ Neuman, Alois: Nový právní řád v lidové demokracii. (II. doplnené vydanie), Orbis, Praha 1952. str. 85.

² Blažke, Jaromír: Ideové základy nového rodinného práva. Právník, 1950. str. 8.

³ Tamtiež.

ministerstva spravodlivosti nanovo a jednotne kodifikované pre celé štátne územie, a to spôsobom zodpovedajúcim vtedajším sociálnym a hospodárskym pomerom. Týmto počinom boli v rámci zahájenej právnickej dvojročnice začaté i práce na novom rodinnom práve.

Je potrebné zdôrazniť, že vzorom a príkladom pre organizáciu a postupy pri legislatívnych prácach vo všeobecnosti mali byť skúsenosti Sovietskeho zväzu. Zo sovietskej právnej vedy boli prevzaté i základné zásady prác: zásada plánovania (všetky rezorty postupovali podľa čiastkových plánov), zásada širokej účasti ľudu na zákonodarných prácach, ktorá mala byť znakom najvyššej demokracie, s akou ľudovodemokratický štát pristupoval k budovaniu nového právneho poriadku, a napokon zásada kolektívnej práce, ktorá mala nahradiť neosvedčenú individuálnu prácu referentov.⁴

Už v marci 1948 bol ministrom spravodlivosti A. Čepičkom na Sekretariáte Právnickej komisie schválený rámcový plán k prebudovaniu základných častí právneho poriadku ČSR v priebehu 2 rokov (vypracovaný prof. Dr. Turečkom).⁵ Tento obsahoval Smernice pre prípravu nového právneho poriadku, ktoré mali „býti jednoduchou a pevnou základnou pro kodifikační práce.“ Smernice sa rozdeľovali na obsahové a organizačné.

Obsahové smernice určovali, že zákonodarné práce budú vychádzať zo zásad novej ústavnej listiny, že nový právny poriadok má byť „opravdu ľudový – právo bude sloužiti lidu“⁶, zákony budú vyhovovať životným záujmom pracujúceho ľudu, teda budú vykazovať tendenciu socializačnú. Nový právny poriadok mal v zmysle týchto smerníc radikálne odstrániť všetky prežitky ohľadne právnych inštitútov, zbytočný formalizmus a byrokratizmus.⁷ Pri jeho kreovaní sa malo prihliadať i na cudzie právne poriadky, menovite na právne poriadky ľudových demokracií slovanských – nemal však byť púhou recepciou cudzích zákonov. Z hľadiska formálneho mali mať nové zákony zrozumiteľný, jednoduchý a jazykovo správny text.

⁴ Tamtiež, str. 9 – 11.

⁵ Schválený rámcový plán, vypracovaný prof. Dr. Turečkom, k prebudování základních částí našeho právního řádu v průběhu 2 let – odsouhlasen ministrem spravedlnosti Dr. Čepičkou, Praha 23.3.1948. Sekretariát Právnické komise. Situační zprávy právnické komise při ÚV KSČ z období 1945-1951. SÚA Praha, Archiv ÚV KSČ, fond č. 100/1 Generální sekretariát ÚV KSČ, sv. 70, arch. j.: 545 (Generální sekretariát ÚV KSČ 1945-51 – Situace a legislativní práce na úseku práva).

⁶ Tamtiež.

⁷ „Nový právní řád bude životný a hospodárny; je proto třeba radikálně odstraniti přežilé právní instituce, veškerý zbytečný formalismus a byrokratizmus. Avšak, co se v životě osvědčilo a odpovídá požadavkům dneška, bude v novém právním řádu zachováno. Nový právní řád nebude pouhou revizí dosavadních zákonů. Bude životný i z toho hlediska, že se při něm přihlédne i k cizím právním řádům, jmenovitě k právním řádům lidových demokracií slovanských. Nový právní řád však nebude pouhou recepcí cizích zákonů.“ Tamtiež.

Po uskutočnení dvojročnice nemal v justícii existovať zákon, ktorého úradný text by bol ešte nemecký alebo maďarský. Celkovo mali kodifikácie právny poriadok na území ČSR unifikovať v zmysle jednotného štátu dvoch rovnoprávných národov Čechov a Slovákov. Pokiaľ išlo o organizačné smernice, tie ukladali ministerstvu spravodlivosti, aby zriadilo sekciu pre nový právny poriadok a vedecký zbor pre nový právny poriadok.

Pre prebudovanie základných častí právneho poriadku ľudovodemokratickej ČSR, ktoré sa malo uskutočniť behom krátkeho dvojročného obdobia, bol na Ministerstve spravodlivosti vytvorený Odbor pre urýchlenú kodifikáciu práva. V rámci neho potom boli zriadené zvláštne kodifikačné komisie, ako viacčlenné kolektívy, kde okrem právnikov mali svoje podstatné zastúpenie i neprávnici, najmä zástupcovia celonárodných organizácií, robotníci priamo z podnikov, verejní funkcionári, poslanci a podobne. Tieto komisie vykonávali čiastkové pracovné úlohy spoločne s príslušnými odbornými oddeleniami kodifikačného odboru ministerstva, prípadne vytvárali ďalšie subkomisie, ktoré za prizvania ďalších expertov danú látku podrobne a dialektickou metódou spracovávali.⁸ Na študijných oddeleniach sa za pomoci externých prekladateľov zabezpečovali odborné preklady právnickej literatúry, učebníc či zákonov, prevažne z prác sovietskych autorov a autorov z krajín ľudovej demokracie. Kodifikačná komisia občianskoprávna vytvorila spolu 10 subkomisií a ich elaboráty boli spoločne podkladom pre konečnú redakciu kodifikačných osnov.

Práce na novom rodinnom práve sa sústredili v Subkomisii pre právo rodinné, vytvorenej pri kodifikačnej komisii občiansko-právnej. V tejto subkomisii pracovali vedľa právnikov aj zástupcovia masových a záujmových organizácií, ako boli Revolučné odborové hnutie, Jednotný svaz českých zemédelcú, Československý zväz žien (predtým Rada žien), Československý zväz mládeže, zástupcovia z radov robotníkov a robotníčiek a zástupcovia ľudu.⁹ Tým bol zákon skutočne „ľudovým“ výtvorom. Úlohou jeho tvorcov bolo vychádzať zo starostlivého rozboru súčasného života tak, aby zákon zodpovedal nielen hospodárskym a spoločenským pomerom tohto vývojového obdobia cesty k socializmu, ale „aby na rozdiel od právnych predpisov doby kapitalistickej, ktoré mali charakter noriem konzervačných, bol hnacou silou úsilia o dosiahnutie socializmu“¹⁰.

⁸ Neuman, Alois: *Nový právní řád v lidové demokracii*. (II. doplnené vydanie), Orbis, Praha 1952. str. 86.

⁹ Patschová, Z.: *Ideové zásady nového čs. rodinného práva*. Článek pro *Biuletin Českoslovačkogo prava*. Zdroj: Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č.29, Právnícká komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddelení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkam rodinného a manželského práva, arch.j.265, list č.5.

¹⁰ Tamtiež.

Skúsenosti ZSSR neslúžili teda len ako vzor pre priebeh a organizáciu legislatívnych prác na novom právnom poriadku, ale, ako priamo vyplývalo i zo spomenutej Smernice Právnickej komisie, sovietske právo spolu s právom ostatných najmä slovanských ľudovodemokratických štátov boli východiskom a vzorom tiež pre obsahovú stránku novovznikajúcich noriem. Aby sa negovalo minulostné vnímanie rodinných vzťahov ako vzťahov založených na majetkovoprávnom podklade, bola podľa vzoru ZSSR úprava rodinných vzťahov vyčlenená do osobitného zákona. Zákonom č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve sa tak rodinné právo stalo samostatným odvetvím práva.¹¹ Navyše, i skutočnosť, že zákon o rodinnom práve bol prvým kódexom prijatým v ľudovodemokratickom Československu v rámci právnickej dvojročnice vôbec, symbolicky zodpovedala vydarenej snahe nasledovať sovietsky vzor, keďže i tam úplne prvým kódexom zákonov po roku 1917 bol Kódex zákonov o aktoch občianskeho stavu, práve manželskom, rodinnom a poručenskom z roku 1918.¹² Zvláštnosťou zákona o rodinnom práve bolo, že bol vypracovaný ako spoločný návrh s Poľskom¹³ v zime a na jar r.1949, keď na základe zmluvy o právnej pomoci s Poľskom bola zriadená zmiešaná československo-poľská komisia, ktorej úlohou bola spoločná právna úprava pomerov, ktoré sa vyskytovali v ľudových demokraciách na ich prechode od kapitalizmu k socializmu.¹⁴ Československý zákon o rodinnom práve sa tak až na niekoľko odchýliek zhodoval s poľským zákonom o rodinnom práve, účinným v Poľsku od 1. septembra 1950.¹⁵

¹¹ „... netvoří již součást práva občanského, jak je tomu v kapitalistických státech, kde právní úprava rodinných vztahů se řídí soukromovlastnickými zájmy buržoasie, nýbrž tvoří zvláštní oblast, v níž je zdůrazněna nová funkce rodinných vztahů, oproštěných od majetkovoprávních zájmů a sloužících výstavbě socialistické společnosti.“. Tamtiež.

¹² „A dnes v Sovietskom zväze platný Kódex zákonov o manželstve, rodine a opatrovníctve prijatý na 3. schôdzi XII. Zasadania Ústredného všeruského výkonného výboru z 19. februára 1926 bol všetkým ľudovým demokraciám vzorom k usporiadaniu manželských a rodinných pomerov v období ich cesty k socializmu.“ Patschová, Z.: Rodinné právo. Podmienky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond č.29: Právnická komise ÚV KSČ (1945-1955), archivní jednotka č.265: Studijní materiály k rodinnému a manželskému právu. č.listu: 11.

¹³ „Úprava nových manželských a rodinných poměrů v Československu i v Polsku vypracovala totiž své doby československo-polská Stálá právnická komise ve formě shodného návrhu. Tento návrh sloužil za podklad ke kodifikaci rodinného práva u nás i v Polsku.“ Pertzelka, Karel: O rozvodu manželství. Právník, 1950. str.20.

¹⁴ Patschová, Z.: Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článek pro Biuletin Českoslovačckogo prava. c.d., list č.7.

¹⁵ „Je tedy i tato skutečnost nejlepším svědectvím, že jen ve svazku lidových demokracií, vedených velkým Sovětským svazem, lze uskutečnit ty nejužší formy spolupráce v takové míře, jaká je absolutně nemyslitelná u států kapitalistických.“ Tamtiež, list č.7. na týchto tvrdeniach možno vidieť silné antikapitalistické zmýšľanie autorky a jej hlboké presvedčenie o správnom smerovaní k socializmu pod vedením Sovietskeho zväzu.

Nový z.č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve (ďalej len ZoRP) nadobudol účinnosť od 1. januára 1950. Ako všetky ľudovodemokratické normy upravujúce rodinné právo spočíval na základných zásadách: monogamného manželstva, obligatórneho občianskeho sobáša, dôslednej právnej rovnosti muža a ženy voči sebe ako manželov, i voči deťom ako rodičov (rodičovská moc nahradila dovtedajšiu moc otcovskú) a napokon na zásade rovnosti manželských a nemanželských detí.

2. UZATVORENIE MANŽELSTVA PODĽA ZÁKONA O RODINNOM PRÁVE Č. 265/1949 SB.

Manželstvo v zmysle §1 ZoRP vznikalo súhlasným prehlásením snúbencov – muža a ženy pred miestnym národným výborom (ďalej len MNV), že spolu vstupujú do manželstva. Ak by toto ich prehlásenie nebolo vykonané pred MNV, manželstvo vôbec nevznikalo (§1 ods.2 ZoRP).

Prehlásenie, že chcú manželstvo uzavrieť, boli snúbenci povinní vykonať jedine pred orgánom štátnej moci, t.j. pred predsedom MNV alebo potom pred funkcionárom alebo zamestnancom tohto ľudového orgánu, ktorého predseda so súhlasom rady takouto funkciou poveril.¹⁶ Išlo tu o zákonom dôsledne prevedenú zásadu obligatórneho občianskeho sobáša. Čo všetko však predchádzalo uzákoneniu takéhoto znenia?

2.1 SOBÁŠ CIRKEVNÝ, ČI SOBÁŠ OBČIANSKY?¹⁷

Problematika civilného sobáša a jeho obligatórnosti alebo fakultatívnosti nebola v období príprav nového ZoRP žiadnou novinkou. Bol to problém, ktorý historicky siahal ešte do čias Rakúska-Uhorska a ktorému sa právna veda nevyhla ani v období prvej ČSR vzhľadom na potrebu unifikácie práva.

Po vzniku prvej ČSR totiž pre územie Čiech a Moravy ostal v platnosti ríšsky zákon č.47/1868, ktorý zavádzal pre príslušníkov všetkých cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných občiansky sobáš, avšak len podporne, ako sobáš subsidiárnej povahy. Cirkevný sobáš bol totiž uzákonený povinne, cirkev dokonca dostala pokyn neuskutočňovať sobáše proti pravidlám kanonického práva.¹⁸ Len v prípade, že by duchovný správca odmietol svoju účasť na sobášnom akte z dôvodov neuznaných štátnym právom, mali snúbenci „podpornú“ možnosť uzatvoriť manželstvo

¹⁶ Komentár k Zákonu o právu rodinném, vydal Právnický ústav Ministerstva spravodlnosti, Orbis – Praha, 1954. str. 29.

¹⁷ „Vedle sňatku církevního, konfesního nebo - jak lid později říkal – vedle sňatku na faře se vyvinul sňatek světský, občanský, civilní – jak se v nejnovějších dobách u nás říkalo – sňatek na radnici.“ Tureček, Josef: Občanský sňatek. Právník, č.2-3/1950. str.72-73.

¹⁸ Kadlecová,M., Schelle,K., Veselá,R., Vlček,E.: Vývoj českého soukromého práva. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004. str.115.

pred svetským orgánom štátu, teda civilným spôsobom. Pre osoby, ktoré sa nehlásili k žiadnemu náboženskému vyznaniu, t.j. nepatrili k žiadnej štátom uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, bol od roku 1870 uzákonený sobáš civilný povinne, teda obligatórne.¹⁹

V Uhorsku, a samozrejme po recepcii práva v roku 1918 na území Slovenska bola situácia iná. Zák.čl. XXXI/1894 o manželskom práve uzákoňoval obligatórny občiansky sobáš, čo znamenalo, že priamo z moci zákona sa za uzavretie manželstva nepovažoval žiadny prejav manželského súhlasu, ktorý by bol uskutočnený pred iným, než civilným (svetským) úradníkom príslušným podľa zákona. Túto rôznorodosť právnych úprav ohľadne vstupu do manželstva sa snažila unifikovať tzv. manželská novela – z.č. 320/1919 Sb.z. a n., ktorou sa menili ustanovenia občianskeho práva o obradnostiach zmluvy manželskej, o rozluke a prekážkach manželstva. Napriek pôvodne navrhovanému obligatórnemu občianskemu sobášu, ktorý bol vnímaný ako právna nutnosť pre všetkých občanov bez rozdielu ich náboženského vyznania či bezvyznania, zaviedla nakoniec pre celú ČSR civilný sobáš na výber daný²⁰, to značí fakultatívny s tým, že podľa §12 manželskej novely snúbencom civilne už zosobášeným bolo ponechané na vôli, či sa chcú taktiež podrobiť obradu cirkevnému. V praxi to potom vyzeralo tak, že snúbenci, ktorí síce uznávali právo štátu na občiansku evidenciu sobášov a na občiansky sobáš, avšak vnútorne sa nechceli rozísť s cirkvou, ktorej boli členmi, volili si zásadne cirkevnú formu uzavretia manželstva. Cirkev totiž žiadala na svojich členoch zachovávanie cirkevnej formy práve pre sviatostné účinky takto uzatvoreného manželstva.

Pri tvorbe nového ľudovodemokratického práva otázka zavedenia obligatórneho občianskeho sobáša v pripravovanom Zákone o rodinnom práve súvisela s viacerými faktormi:

1. Predovšetkým Ústava 9. mája deklarovala rovnosť všetkých občanov pred zákonom (§1) a takisto právo každého vyznávať akúkoľvek náboženskú vieru alebo byť bez vyznania (§16 ods.1). Všetky náboženské vyznania ako aj bezvyznania požívali rovnosť pred zákonom (§16 ods.2) Táto rovnosť občanov pred zákonom bez ohľadu na ich náboženské vyznanie alebo ateizmus musela byť prirodzene premietnutá aj do všetkých platných právnych predpisov. Občiansky sobáš túto zásadu svojou podstatou podporoval.
2. Po ďalšie, manželstvo plnilo predovšetkým spoločenskú funkciu – jemu ako základu rodiny, na ktorej mal stáť zdravý rozvoj národa (§10 ods.2

¹⁹ Bližšie pozri Tureček, Josef: Občiansky sňatek. Právnik, č.2-3/1950. str.74.

²⁰ „Lid byl klamán neodpovědnými výroky o tom, že nelze pro vřelé náboženské cítění Slováků uzákoniti povinné občanské oddávky, zatím co od zákona z r.1894 nahoře uvedeného byl na Slovensku povinným občanský sňatek i s civilními matrikami o sňatcích, narozeních a úmrtích.“ Tamtiež, str.74

Ústavy 9. mája), bola zverená obnova spoločnosti. Preto ho štát spolu s rodinou a materstvom považoval za nutné chrániť maximálnou možnou mierou, t.j. ústavne. Uvedená obnova spoločnosti – to bolo to dôležité spoločenské poslanie manželstva a rodiny, to bol ten hlavný dôvod, pre ktorý štát venoval manželstvu a rodine svoju všestrannú pozornosť a považoval ich za inštitúty, ktoré nemohli byť vnímané len ako čisto súkromná vec jednotlivcov.²¹ Manželstvo malo mať predovšetkým funkciu spoločenskú, prestávalo byť súkromnou záležitosťou, malo významné spoločenské poslanie - aby rodina ním založená posilňovala spoločenské zriadenie a najmä zabezpečovala socialistickú výchovu detí.²² „Jestliže manželství přestává být soukromou záležitostí, je třeba, aby si stát od samého jeho vzniku zajistil účast.“²³ Štát v ústave (§10 Ústavy 9.mája) garantoval ochranu manželstva, taktiež rodiny a materstva, preto prirodzene vyžadoval²⁴, aby mal pri samotnom vzniku manželstva zabezpečenú svoju účasť. Takéto vysvetlenie prinášala aj novodobá právna veda, ktorá mala za to, že štát tak uzákoňoval iba to, čo bolo naozaj jeho.²⁵ Tieto výroky jednoznačne dokumentujú snahu vtedajšieho zákonodarcu postaviť existenciu a fungovanie rodiny čo najviac pod kontrolu štátu²⁶, manželstvo, manželské a rodinné právo z neho vyplývajúce dôsledne sekularizovať, zosvetšitiť a čo najviac zlaicizovať.

²¹ „Tato zásada povinného občanského sňatku je samozřejmým důsledkem uspořádání poměrů v lidově demokratickém státě, kde manželství a rodina pro své důležité společenské poslání přestává být soukromou věcí jednotlivce a těší se všestranné pozornosti státu.“ Dr. Zdenka Patschová: Rodinné právo. Podmínky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond č.29: Právnická komise ÚV KSČ (1945-1955), archivní jednotka č.265: Studijní materiály k rodinnému a manželskému právu. č.listu: 15.

²² Pozri prejav ministra spravodlivosti A. Čepičku, ktorý predniesol dňa 7.decembra 1949 na 37. schôdzi Národného zhromaždenia RČS pri prejednávaní vládneho návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949.

²³ Tamtiež.

²⁴ „Jen přirozeným důsledkem je proto požadavek, aby manželství byla zakládána podle práva státu, který je jedině s to poskytnout účinnou ochranu tomuto společenskému svazku.“ Komentář k Zákonu o právu rodinném, vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954. str. 30.

²⁵ „...se marně tážeme, proč se z určitých stran, nám ovšem málo nakloněných, vyčítá zrovna lidové demokracii čs., že zavedla povinný občanský sňatek pro všechny osoby bez rozdílu náboženského nebo bezbožeckého přesvědčení a bez rozdílu příslušnosti občanů k té či oné církvi nebo náboženské společnosti anebo k útvaru osob bezvyznání. Stát toliko uzákonil, což jeho jest.“ Tamtiež, str.75-76.

²⁶ Veselá, R. a kolektív: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Eurolex Bohemia, Praha 2005. str.93.

Pri problematike občianskeho alebo cirkevného sobáša, resp. pri otázke, prečo mal byť občiansky sobáš obligatórny, považujem za dôležité poukázať i na súvislosť s charakterom nového právneho poriadku, ktorý mala ľudová demokracia vytvoriť. Bol nastolený socialistický ideál, ktorý znamenal, že sa malo vytvoriť celkom nové právo, zbavené starých vplyvov, napasované na novú porevolučnú éru. A tak sa to samozrejme dotklo i oblasti rodinného práva, ktoré bolo do prijatia ZoRP silne poznačené historickým vplyvom kanonického práva a v otázke uzatvárania sobášov i vplyvom cirkví a náboženských spoločností vôbec. Toto dobové vnímanie a vážnosť problému možno doložiť i na príklade rozhovoru prezidenta republiky Klementa Gottwalda s členmi vlády o príprave rôznych kódexov práva²⁷ z roku 1949:

Prezident republiky: „Budete mít v nejbližší době mnoho práce na chystaném právním řádu. Tu botu můžeme ušít, říkali právníci, tak, aby noha rostla podle staré boty. A v právu je ještě dosti těch „starých bot“ – římské, církevní právo a vše, co s tím souvisí. Život prošel dvěma světovými válkami a nevím kolika revolucemi a toto zůstávalo. To je nesmysl. Nakonec si život prosadí své.“

V rámci podávania správ prezidentovi o priebehu zjazdu demokratických právnikov spomenul potom dr. Procházka svoje debaty s viacerými zahraničnými delegátmi, mimo iné aj s delegátom britským.²⁸ Na to sa prezident Gottwald úplne nesúvisle s témou rozhovoril o anglickom zvykovom práve, pričom tým chcel poukázať na odlišný zámer práva ľudovej demokracie. Domnievam sa, že – ako bude evidentné z rozhovoru – právo ľudovej demokracie sledovalo cieľ byť právom živým, ktoré nemalo na rozdiel od common law pertifikovať dovtedajší status quo. Nové právo malo byť niečím výnimočným, čo citlivo sklbi staré pomery s novými. Preto bolo želaním vytvoriť ho tak, aby v súlade so životnou a ideovo-morálnou realitou jednak do určitej miery spoločenské vzťahy odrážalo, ale na druhej strane aby ponechávalo priestor pre prispôsobovanie, formovanie, ak si to prax vyžiada :

Prezident republiky: „Nejsem odborník, ale je známo, že právě Angličané nemají žádné zvláštní právo. Mají tam hlavně zvykové právo. Ústava je také zvyková. Kdyby chtěli prakticky udržovat všechnu formálnost při konglomerátu předpisů z různých dob a příležitostí, vznikl by u nich úplný galimatyáš, vlastně blázinec. To není náš socialistický ideál! Nechceme, aby

²⁷ Zprávy B. Ečera o průběhu sjezdu Mezinárodní federace demokratických právníků – zápis o přijetí delegace IV. sjezdu čs. právníků u presidenta republiky Klementa Gottwalda v Lánech dne 24.9.1949. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, archivní jednotka č.942, svazek 62, str.61-64. V čele delegácie vystupovali námestník predsedu vlády Zdeněk Fierlinger a minister spravodlivosti Dr. Alexej Čepička.

²⁸ Meno spomínaného delegáta je na originále dokumentu zabielené. Pozn. autorky.

se noha přizpůsobovala botě. Ale ta musí „pasovat“, aby nebyla možnost libovolného výkladu. Konec konců jsme to znali, jak využívali paragrafů proti nám, jak je dovedli vykládat! Teď máme na pořadu rodinný kódex. Ten již tak neroste. Dělal se na tom mnoho a vy to sami víte nejlépe. Bude to souviset s církevními věcmi.“

S. Fierlinger: „Při rodinném kodexu nebude mnoho potíží.“

S. Dr. Čepička: „Církev se bude snažit obrátit to proti nám.“

Prezident republiky: „Mám velké obavy v tomto směru. Mám obavy, že povinný občanský sňatek, zejména na venkově, bude odrazovat od tohoto druhu svatby, poněvadž nebude s tou nutnou parádou: muzikou, varhanami, proslovy, kadidlem, květinami. Jsou na to obce zařízeny?“

S. Fierlinger: „To se udělá.“

Prezident republiky: „To je velmi důležité. ... Já si na to nepotrpím, ale věřte mi, že prostředí, ve kterém se provádí svatební akt, musí být důstojné.“

S. Fierlinger: „To dokazují zkušenosti ze Sovětského svazu. V nejmladších svazových republikách, v Estonsku a j., se konají občanské sňatky s veškerou slavnostností. Uvažuje se o tom, zda by neměly být zavedeny slavnostní obřady i v ostatních částech SSSR.“

Prezident republiky: „Ve větších městech mají již jakési zkušenosti. V Praze to dělají již důstojně.“

S. Čepička: „V okresních národních výborech bude zvláštní síň s příslušným zařízením. Nemusíme se obávat národních výborů, poněvadž mají již od r.1945 větší vážnost a učiní-li ústřední úřad včas potřebné přípravy a bude-li při tom pamatovat i na podrobnosti /hudební doprovod ev. za použití místního rozhlasu a pod./, nebude třeba mít obavy.“

Prezident republiky: „Muselo by se to dělat tak, že by se sňatky soustředili na určitý den a z Prahy by se vysílala slavnostní hudba, která by se reprodukovala místním rozhlasem ve svatební síni.“

S. Čepička: „Dá se to upravit tak, že se dají do obcí vhodné gramofónové desky. Je také třeba, aby v místnosti byli květiny.“

Prezident republiky: „Ministerstvo vnitra to musí vše připravit. Musí dbát o to, aby občanské sňatky měly důstojný rámec. Jinak to může mnoho lidí odradit. Svatebčané by se chodili na národní výbor jen zapsat, ale hlavní obřad by viděli v kostele. Myslíte, že to uděláte již od 1. ledna, že zákon i předpisy o vedení matrik budou již v platnosti?“

S. Čepička: „To nesouvisí. Ministerstvo připravuje osnovu, kterou se bude řešit otázka matrik. Bude to jako doposud. Církev musí hlásit každý sňatek

ONV. Tím získá stát kontrolu. Sňatek neoznámený ONV je z hlediska občanského práva napadatelný.“

Tento prepis záznamu som si dovoľila publikovať takmer celý v časti, kde sa týkal rodinného práva. Je zaujímavý z viacerých hľadísk. Cítiť z neho jasnú orientáciu práva podľa vzoru ZSSR, kde v súlade s ním bolo potrebné nasledovať spomenutý socialistický ideál. Staré právo bolo už prekonané a teraz aj nevyhovujúce myšlienkam ľudovodemokratického štátu. „Staré boty“ – rímske, cirkevné právo a všetko čo s tým súviselo, bolo potrebné raz a navždy odložiť, čakalo sa na úplne nové, na mieru napasované topánky. Domnievam sa však, že každý človek potrebuje určitý čas, aby sa od starej, dobre známej veci odpútal, a s novou vecou sa takpovediac zžil. V rozhovore naznačené obavy prezidenta, že by povinný občiansky sobáš mohol ľudí odrádzať od takéhoto druhu svadby, najmä kvôli chýbajúcej „paráde“, boli len dôkazom toho, že v danom období bol vplyv cirkvi resp. náboženských spoločností pri takom dôležitom životnom kroku, akým bolo uzatvorenie manželstva stále veľmi veľký, že náboženský obrad sa vždy robieval s pravdepodobne väčšou slávou, než to dokázali zabezpečiť civilné orgány. Toto všetko si zákonodarcovia uvedomovali. A aby sa im postupne aj v praxi podarilo obligatórny občiansky sobáš efektívne presadiť ako ten dôležitejší, ten „hlavný a podstatný“ oproti obradu náboženskému, museli sa dôkladne zaoberať aj problémom úpravy samotnej obradnej siene a slávnostného, dôstojného procesu oddávania na národných výboroch.

Zmeniť cítenie a najmä myslenie ľudí v tomto smere predstavovalo pre zákonodarcov veľký otáznik. Po dlhodobom zaužívaní fakultatívneho sobáša chceli odrazu po ľuďoch, aby hlavný alebo lepšie povedané prvoradý obrad nevideli v kostole, ale pred orgánom štátnej správy – to vzhľadom na citlivosť problému vyžadovalo postupovať obozretne. Na druhej strane však postup musel byť dôrazný, pokiaľ išlo o zadefinovanie postavenia a úlohy štátu pri úprave manželstva a vzťahov z neho vznikajúcich. Podarilo sa?

V načrtnutom smere sa diskutabilným stalo ustanovenie ZoRP o náboženských sobášnych obradoch. V pripravovanom návrhu ZoRP, v pôvodnej jeho osnove, riešil otázku, či manželstvo možno alebo nemožno uzatvoriť aj náboženským obradom konkrétne § 7. Vzhľadom na zámer definitívne a jasne zakotviť prvoradý význam občianskeho sobáša, bolo jeho znenie nasledovné: „*Sobášne obrady náboženské sa nedovoľujú pred uzavretím manželstva podľa tohto zákona.*“²⁹ Táto negatívna formulácia však nebola šťastná, nakoľko narazila na § 17 Ústavy, ktorý garantoval voľnosť uskutočňovania náboženských obradov: „*Každý má voľnosť provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohto práva však nesmí být v neshodě s veřejným*

²⁹ Vládny návrh zákona o práve rodinnom (tisk 378). www.psp.cz – Digitální knihovna/NS RČS 1948-1954 – tisky.

*pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.*³⁰ Znamenalo to, že v zmysle ústavy mal každý voľnosť robiť úkony spojené s akýmkoľvek náboženským vyznaním. Táto voľnosť vykonávania bola obmedzená len v dvojakom smere, a to:

- a. úkony nesmeli byť v nezhode s verejným poriadkom a dobrými mravmi,
- b. nesmeli sa zneužívať k nenáboženským účelom.

Podľa archívnych materiálov³¹, kde bola v poznámkach priamo z Ministerstva spravodlivosti podaná analýza pôvodného znenia §-u 7 v súvislosti s § 17 Ústavy, stálo vysvetlenie, že „niet pochýb o tom, že sobášne náboženské obrady ani neodporujú dobrým mravom a verejnému poriadku, ani nie sú zneužitím k nenáboženským účelom. Preto ich štát nemôže ani zakázať ani nijak obmedziť.“ Pretože ak by § 7 zakazoval náboženské sobášne obrady pred uzavretím manželstva pred MNV, obmedzoval by voľnosť náboženských úkonov zaručenú ústavou a stával by sa tak protiústavným.

Ministerstvo spravodlivosti považovalo tento § 7 navrhovaného ZoRP za jeden z bodov, ktoré ostávali pred svojim schvaľovaním v Národnom zhromaždení „právne i politicky spornými.“ V spomenutých poznámkach k osnove zákonníka rodinného práva, ktoré išli mimochodom ako informačný materiál priamo k prezidentovi republiky, sa objavil rukou dopísaný dôvetok „... a vyžadujú rozhodnutie predsedníctva ÚV KSČ.“³² Jasný dôkaz toho, že ustanovenia, ktoré boli právne citlivé a mohli mať vážny ideologický dopad, sa predkladali predsedníctvu strany na posúdenie pred ustálením ich definitívnej podoby.

A tak sa po narazení na rozpor s ústavou našiel iný uhol pohľadu: „Avšak nemáme ani politicky záujem na tom, aby boli sobášne náboženské obrady zakázané alebo obmedzené. Náš záujem sa vyčerpáva tým, že cirkevnému sobášu nepriznáme právnu relevanciu. Pre vznik manželstva pred zákonom zavádzame obligatórnu formu civilného sobáša.“ Vzhľadom na takéto poňatie veci sa zmienku o náboženských obradach teda odporúčalo zmeniť,

³⁰ §17 ods.1 Ústavy Československej republiky, ústavný zákon č. 150/1948 Sb. zo dňa 9. mája 1948. Zdroj: ASPI – stav k 1.3.2002. Obsah a text 150/1948 Sb. – posledný stav textu.

³¹ Poznámky k osnove zákoníku rodinného práva. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, a.j. č.940, sv. 61, str.41.

³² Tamtiež. Text pripomienok je písaný strojopisom, v niektorých častiach zoškrtnaný a podpísovaný rukou. Text nie je parafovaný. Z upraveného znenia však vyplýva, že ho niekto osobne predkladal prezidentovi pre jeho informovanosť o pripomienkach k navrhovanému zneniu určitých ustanovení ZoRP, preto sa domnievam, že by text mohol upravovať priamo vtedajší minister spravodlivosti Dr. Alexej Čepička.

a to tak, ako to žiadali najmä predstavitelia Lidové strany³³ – aby bola pojatá hneď do §-u 1, kam vraj dobre logicky zapadala, takže potom by § 1 ZoRP znel takto:

/1/ Manželstvo sa uzatvára súhlasným vyhlásením muža a ženy (snúbencov) pred miestnym národným výborom, že spolu vstupujú do manželstva.

/2/ Snúbenci sa môžu vedľa toho podrobiť aj sobášnym obradom náboženským; ak však nebude vyhlásenie snúbencov urobené pred miestnym národným výborom, manželstvo nevznikne.³⁴

Ak sa teda odporúčalo, aby zmienka o náboženských obradoch bola pojatá hneď do §-u 1 ZoRP, malo to automaticky znamenať, že § 7 sa vo svojom znení z osnovy vylúči? Uspokojovalo by toto nové odporúčané znenie §-u 1 zámer zákonodarcu, že ľud zmení svoje nazeranie a za podstatný, hlavný sobáš bude považovať práve sobáš „na radnici“ a „uvedomelo“, keď bude chcieť uspokojiť aj svoje náboženské potreby podrobí sa až dodatočne obradu náboženskému? Ved' z ods.2 navrhovaného znenia §-u 1 ZoRP podľa môjho názoru nijako nevyplývala povinnosť uzavrieť najprv civilný sobáš pred MNV a až ako druhý v poradí prípadne aj sobáš cirkevný. Nijako sa tu teoreticky nedala vylúčiť možnosť, že by snúbenci najprv išli uzatvoriť sobáš „do kostola“, tam by si splnili svoju náboženskú povinnosť, cirkev by prehlásila ich manželstvo za sviatosť, a potom dodatočne, aby teda aj štát priznal ich zväzku právnu relevanciu, išli by z akejsi nutnosti vykonať tiež obrad občiansky pred MNV. V tejto teoretickej rovine, ktorú odsek 2 priam otvorene pripúšťal, by sa tak nič nemenilo oproti minulosti. Bol tu veľký predpoklad, že snúbenci naďalej budú vidieť hlavný zmysel práve v manželstve uzatvorenom cirkevným spôsobom. A to chcel zákonodarca eliminovať.

Z uvedených dôvodov bol nakoniec § 1 ZoRP zmenený. Vo svojom prvom odseku ostal takmer bezo zmeny, odstránila sa len zátvorka so slovom „snúbencov“, vnímaná ako nadbytočná. Vecne však tomuto odseku nebolo čo vyčítať. V druhom odseku sa pre spornosť odstránila celá prvá veta, takže na ods.1 potom stroho, vecne a jasne nadväzoval ods.2 v znení: „*Ak sa toto vyhlásenie snúbencov neurobí pred miestnym národným výborom, manželstvo nevznikne.*“ Záležitosť jednoznačná, bez možnosti rôzneho výkladu.

Zmienka o náboženských obradoch sa tak z §-u 1 opäť vytratila. Napokon ostalo pri pôvodnom úmysle riešiť túto problematiku samostatným paragrafom, ktorý by jasne stanovil kedy a či vôbec bolo možné náboženské sobáše obrady vykonávať. § 7 opäť našiel svoje miesto v návrhu zákona.

³³ Tiež ide o informáciu dopísanú rukou vľavo na margu hárku vedľa textu.

³⁴ Tamtiež. Poznámky k osnove zákoníku rodinného práva.

Aby sa učinilo zadosť ústavnosti jeho ustanovenia, pôvodné jeho znenie sa škrtilo a nahradilo sa novým znením³⁵: „*Náboženské sobášne obrady sa dovoľujú; smú sa však vykonať až po uzavretí manželstva podľa tohto zákona.*“ A v týchto zneniach boli 7. decembra 1949 definitívne schválené: § 1 ZoRP, ako aj s ním úzko súvisiaci § 7 ZoRP.

Z požiadavky povinného občianskeho sobáša vyplývalo, že manželstvo, ktoré by bolo uzatvorené len podľa obradu náboženského, nebolo vôbec považované za manželstvo. Z hľadiska svetského práva vôbec nevzniklo. Kňaz resp. duchovný, ktorý by vykonal náboženský manželský obrad skôr, ako mu snúbenci predložili sobášny list o uzavretí civilného manželstva pred príslušným MNV sa tak dopúšťal protiprávneho konania, pričom postačovalo konanie z nedbanlivosti.³⁶ Rovnako konanie snúbencov bolo v rozpore s právom - snúbenci tak porušovali jednak svoje základné povinnosti³⁷ občanov k štátu a spoločnosti v zmysle § 30 ods.1 ústavy³⁸, a ďalej tým, že sa obrátili na duchovného, aby s nimi vykonal sobášny obrad prv než budú oddaní, mohli byť podľa okolností prípadu braní na zodpovednosť pre návrh alebo pomoc na protiprávny čin. § 7 ZoRP tak po

³⁵ Ústavno-právny výbor prejednal na svojej schôdzi konanej dňa 30. novembra 1949 vládny návrh zákona (tisk 378) o práve rodinnom a uzniesol sa jednomyselne odporučiť Národnému zhromaždeniu jeho prijatie s týmito zmenami: ...§7 sa škrtil a nahradzuje sa novým znením: „...“ Tisk č.382 – Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném. Národní shromáždění republiky Československé 1949, I. volební období, 4. zasedání. Státní ústřední archiv v Praze.

³⁶ So sankcionovaním takéhoto nedovoleného postupu sa počítalo už pri legislatívnych prípravách nového Trestného zákona. Nový kódex trestného práva z.č.86/1950 Sb. Trestný zákon zo dňa 18.7.1950 nakoniec uvedené konanie duchovného kvalifikoval v piatej hlave s názvom Trestné činy proti rodine a mládeži, v §207 ako trestný čin Porušenia zákona o rodinnom práve: „*Kto pri výkone svojej duchovenskej činnosti alebo podobnej svojej náboženskej funkcie poruší, čo aj z nedbanlivosti, ustanovenia zákona o rodinnom práve, najmä tým, že vykoná náboženské sobášne obrady s osobami, ktoré spolu neuzavreli manželstvo, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok.*“ V identickom znení zostala ochrana pred porušovaním zákona o rodinnom práve zakotvená potom aj v novšom Trestnom zákone č.140/1961 Sb. Z nezmeneného komentára k nemu, konkrétne už vtedy k §211 zakotvujúcemu TČ Porušovania zákona o rodinnom práve vyplýva, že duchovný tu bol v takýchto prípadoch posudzovaný ako priamy páchatel, snúbenci, ktorí by ho žiadali o sobášny obrad, hoci neboli zosobášení podľa ZoRP, mohli byť stíhaní pre navádzanie alebo pomoc na uvedený trestný čin. Pozri Trestný zákon – komentár. Osveta, Bratislava, 1964. str. 754.

³⁷ „*Přední povinností každého občana státu je, aby především šetřil zákony. Výkon náboženských obřadů, resp. náboženská víra či vyznání náboženské jsou mu ovšem zaručeny. Povinnosti ke státu jsou však primární a proto také nutno především respektovat státní zřízení.*“ Komentář k Zákonu o právu rodinném, vydal Právnícký ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954. str. 43.

³⁸ §30 Ústavy 9. mája patril medzi ustanovenia ústavy zaradené pod spoločný názov *Základné povinnosti občana k štátu a k spoločnosti*. Znenie ods.1 tohto paragrafu bolo: „Každý občan je povinný byť Československej republike verný, zachovávať ústavu i zákony a každým svojim konaním dbať na záujmy štátu.“

formálnej i obsahovej stránke uzatváral výpočet paragrafov upravujúcich celý proces uzatvárania manželstva, jeho formu a náležitosti, a tvoril tak za nimi všetkými akúsi pomyselnú „bodku“, za ktorou už ohľadne uzatvárania platného manželstva malo byť snúbencom všetko definitívne jasné.

Literatúra:

- Blažke, Jaromír: Ideové základy nového rodinného práva. Právnik, 1950.
- Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E.: Vývoj českého soukromého práva. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004.
- Komentář k Zákonu o právu rodinném, vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954.
- Neuman, Alois: Nový právní řád v lidové demokracii. (II. doplnené vydanie), Orbis, Praha 1952.
- Schválený rámcový plán, vypracovaný prof. Dr. Turečkem, k přebudování základních částí našeho právního řádu v průběhu 2 let – odsouhlasen ministrem spravedlnosti Dr. Čepičkou, Praha 23.3.1948. Sekretariát Právnické komise. Situační zprávy právnické komise při ÚV KSČ z období 1945-1951. SÚA Praha, Archiv ÚV KSČ, fond č. 100/1 Generální sekretariát ÚV KSČ, sv. 70, arch. j.: 545 (Generální sekretariát ÚV KSČ 1945-51 – Situace a legislativní práce na úseku práva).
- Patschová, Z.: Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článek pro Biuletin Československého práva. Zdroj: Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č.29, Právnická komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j.265
- Patschová, Z.: Rodinné právo. Podmínky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond č.29: Právnická komise ÚV KSČ (1945-1955), archivní jednotka č.265: Studijní materiály k rodinnému a manželskému právu.
- Pertželka, Karel: O rozvodu manželství. Právnik, 1950.

- Poznámky k osnově zákoníku rodinného práva. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, a.j. č.940, sv. 61, str.41.
- Prejav ministra spravodlivosti A. Čepičku, ktorý predniesol dňa 7.decembra 1949 na 37. schôdzi Národného zhromaždenia RČS pri prejednávaní vládneho návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949.
- Tureček, Josef: Občanský sňatek. Právník, č.2-3/1950.
- Veselá, R. a kolektiv: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Eurolex Bohemia, Praha 2005.
- Zprávy B. Ečera o průběhu sjezdu Mezinárodní federace demokratických právníků – zápis o přijetí delegace IV. sjezdu čs. právníků u presidenta republiky Klementa Gottwalda v Lánech dne 24.9.1949. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, archivní jednotka č.942, svazek 62, str.61-64.

Kontakt – email:

ivana.soskova@umb.sk; ivkasoska@hotmail.com